

Nr 405

Av herr **Ohlin m. fl.**, om höjning av den övre åldersgränsen för rätt till allmänt studiebidrag, m. m.

(Lika lydande motion nr 332 i Första kammaren)

I reformarbetet under femtioalet har stor vikt lagts vid en utbyggnad av socialförsäkringarna. Tryggheten vid sjukdom, invaliditet, ålderdom och arbetslöshet har kraftigt förbättrats. För familjepolitikens del har reformarbetet främst inneburit att förmånerna anpassats, ofta ofullständigt och med eftersläpning, till den fortgående försämringen av penningvärdet. Sålunda motsvaras höjningen av de allmänna barnbidragen i stort sett av ökade levnads-kostnader och ändrade skatteregler. Under sextioalet måste enligt vår mening en större familjepolitisk insats göras.

Målsättningen för samhällets familjepolitik måste i första hand vara att utforma beskattningen samt socialpolitiska och andra åtgärder på ett sätt som står i ett riktigt förhållande till främst barnfamiljernas bärkraft och behov. Olika undersökningar av barnfamiljernas ekonomiska läge — senast socialstyrelsens undersökning av kostnaderna för barns konsumtion, vård och uppfostran — visar, att det föreligger en väsentlig skillnad i levnadsstandard mellan barnfamiljer och barnlösa eller ensamstående. Även om beräkningsmetoderna kan diskuteras, visar dessa undersökningar klart, att samhällets insatser är blygsamma jämfört med de verkliga barnkostnaderna. Utvecklingen under femtioalet har inneburit, att barnfamiljernas ekonomiska läge relativt sett snarare försämrats än förbättrats, särskilt flerbarnsfamiljerna har inte fått sin standard höjd i samma takt som övriga grupper.

Självklart är en beskattningsreform, som bättre anpassar barnfamiljernas beskattning efter deras bärkraft, mycket angelägen. Då hela detta problemkomplex är hänvisat till utredningar, dels med anledning av föregående års riksdagsbeslut och dels inom ramen för den sittande skatteutredningen, anser vi oss nu inte kunna väcka annat än begränsade förslag.

Av dessa förslag framlägges de som berör en lättnad i beskattningen för förvärvsarbetande gifta kvinnor med barn, dels en förbättring i jämförelse med regeringens förslag av familjebostadsbidragen, dels en utökning av statens bidrag till skolmåltiderna i andra motioner. Vi vill därutöver framhålla, att en snar förbättring av barnfamiljernas allmänna läge i beskattningshänseende synes oss mycket berättigad. Det pågående utredningsarbetet bör därför drivas med energi. Under utredningsarbetet bör givetvis också en kombination av barnbidrag och barnavdrag prövas.

Vi vill vidare framhålla, att de väntade förändringarna av befolkningens åldersstruktur får återverkningar på arbetsmarknad och näringsliv, inom undervisning, hälso- och sjukvård, bostadsbyggande osv. Dessa förändringar pekar klart på behovet av att den ungdom, som går ut i förvärvslivet, blir så väl utbildad som möjligt. Under sextioalet kommer de produktiva åldrarna att tillväxa långsamt och den viktiga gruppen 40—54 år till och med att minska medan gruppen över 65 år ökar med mer än 25 procent. Den förvärvsarbetande befolkningen har under vart och ett av de tre senaste decennierna ökat med 5 à 8 procent, men för de närmaste årtiondena beräknas följande ökning:

1961—1965 4,4 procent	1966—1970 2,1 procent
1971—1975 0,6 procent	1976—1980 1,1 procent

Detta innebär, att ökningen för femtonårsperioden 1966—1980 beräknas bli mindre än för femårsperioden 1961—1965. Sett mot bakgrunden av de krav på utbyggnad inom olika områden som nu gör sig gällande är detta ett allvarligt perspektiv. Vi måste således väl utnyttja den arbetskraft vi har och vid planeringen inom olika områden vara medvetna om de arbetsmarknadsmässiga möjligheterna att förverkliga en utbyggnad. Det är bland annat mot den bakgrunden vårt i det följande framlagda förslag om utbyggnad av de allmänna studiebidragen måste ses.

Samhället bör dessutom genom olika åtgärder söka underlätta kvinnornas deltagande i förvärvsarbete och här kommer olika familjepolitiska åtgärder också in i bilden. Vi återkommer nedan till en del av dessa, som synes oss särskilt angelägna.

Pågående utredningsarbete får inte hindra att reformer nu genomföres på de områden där så är möjligt. Våra i det följande framlagda förslag är av sådan karaktär att beslut utan olägenhet kan fattas av innevarande års riksdag.

Allmänna studiebidrag

Familjeberedningen fann, att den enskildes val mellan förvärvsarbete och fortsatt utbildning efter folkskolans slut alltfört i stor utsträckning var beroende på familjeekonomiska faktorer. Kravet på en utjämning av barnkostnaderna samverkade här med önskemålen om utbildningens demokratisering till 1957 års beslut om införandet av allmänna studiebidrag. Dessa utgår nu vid heldagsstudier under minst fyra månader vid skolor eller kurser, till vilka annan statlig studiehjälp kan utgå, från och med det kvartal efter det, varunder eleven fyller 16 år, till och med det kvartal, varunder eleven fyller 18 år.

Denna reform stöddes av folkpartiet. I motioner ifrågasatte vi dock om den övre åldersgränsen var tillfredsställande motiverad. Även om i de tidigare barnavdragen fanns samma åldersgräns, kunde ifrågasättas, om inte 18-årsgränsen i detta sammanhang var godtycklig. Från vårt håll anfördes då bl. a.: ”En närmare anknytning till studietiden än vad 18-årsgränsen medger synes

därför motiverad. Skäl synes tala för en utsträckning av denna stödform, så att den skulle täcka gymnasie- och yrkesskolestadiet." Av statsfinansiella skäl avstod vi dock från att då förorda genomförandet av denna tanke.

Den gamla åldersgränsen för barnavdragen vid beskattningen — vilken överflyttades till de 1957 införda studiebidragen — torde ursprungligen ha bestämts med hänsyn till att barnen vid denna ålder i allmänhet var ute i förvärvsarbete och försörjde sig själva. I detta hänseende har kravet på och strävandena från familjernas sida efter ökad utbildning för barnen i hög grad förändrat bilden. 18-årsgränsen för de allmänna studiebidragen som redan vid deras införande tedde sig tveksam ur dessa synpunkter är nu än mer orealistisk.

Under senare år har dessutom — som inledningsvis nämnts — barnfamiljernas ekonomiska läge relativt sett försämrats. Utbildningens eftersträvade demokratisering innebär, att allt fler barn som genomgår vidareutbildning kommer från familjer med en pressad ekonomi. Samhällets behov av utbildad personal på olika områden har ökat. Mot denna bakgrund finner vi det angeläget att den övre åldersgränsen för erhållande av det allmänna studiebidraget höjes.

Av praktiska skäl kan det vara lämpligt att bibehålla en viss åldersgräns för denna stödform. Genomsnittsåldern för studentexamen ligger nu vid ca 20 år. Även i vissa andra utbildningsformer kan denna ålder betraktas som ett lämpligt gränssår. Vi föreslår, att beslut nu fattas om höjning av åldersgränsen för de allmänna studiebidragen till 20 år.

För att förenkla administrationen av dessa bidrag vill vi också förorda, att gränsen knytes till den termin, och ej till det kvartal, varunder eleven passerar den övre åldersgränsen.

Enligt senast tillgängliga siffror, som avser förhållandena höstterminen 1960, fanns ca 42 000 elever i åldrarna 18—20 år, som bedrev studier vid skolor eller kurser, till vilka statlig studiehjälp kan utgå. Genomsnittslängden på dessa kurser var under läsåret 1960/61 7,5 månader, varför kostnaden för statsverket för den av oss föreslagna reformen kan beräknas till ca 16 milj. kr.

Vi föreslår att den höjda åldersgränsen tillämpas från och med ingången av år 1963, varför anslaget till studiebidrag för budgetåret 1962/63 bör höjas med 8 milj. kr.

Daghem och förskolor

Ett viktigt led i familjepolitiken är att ge de mödrar som av ekonomiska eller andra skäl vill ta ett förvärvsarbete reella möjligheter till detta. Kravet på ökad utbyggnad av daghem och förskolor och annan halvöppen barnavård har därför sedan länge varit aktuellt. Frågan har också berörts i en rad offentliga utredningar, t. ex. 1946 års kommitté för den halvöppna barnavården (SOU 1951: 15) i vilken ett utförligt material om behovet av sådana institutioner är sammanställt. Även 1954 års familjeutredning ägnade denna fråga stort

utrymme i sitt betänkande, Samhället och barnfamiljerna (SOU 1955: 29). Då uppskattades antalet barn, som inte kunnat beredas plats i daghem, till ca 5 300.

Det är mot denna bakgrund man skall läsa uppgiften i årets statsverksproposition, att under den senaste tioårsperioden i genomsnitt per år tillkommit 56 nya daghemsplatser — i hela landet! Visserligen har under samma tid antalet lekskoleplatser ökat med nära 20 000, men fortfarande täckes därigenom blott en fjärdedel av det beräknade behovet av lekskoleplatser.

Socialministern föreslår nu en uppräknig av anslagen till driften av *daghjem*. Med tanke på det stora behovet är det dock anledning beklaga, att han skurit ner socialstyrelsens hemställan med ca 1 000 kr. per förskollärare. Det finns här all anledning att följa socialstyrelsens förslag.

En annan anledning till att utbygganden av daghemmen inte skett snabbare är utformningen av socialstyrelsens regler för erhållande av sådant bidrag. Utan att eftersätta de självklara kraven på hög hygienisk standard m. m., som är syftet med dessa bestämmelser, torde de kunna justeras, så att de får en mindre rigorös tillämpning i sådana fall, där detta kan ske utan olägenhet t. ex. i form av risker för barnens hälsa. Vi föreslår, att en översyn av dessa regler kommer till stånd i syfte att öka tillgången på fullgoda daghem.

Anslagen till *förskolorna* föreslås i statsverkspropositionen bli oförändrade. Som ovan visats fordras även här ökade insatser för att relationen mellan det ökande behovet och de tillgängliga platserna inte skall försämrats. Delvis är detta en följd av att frågan om förskoleseminariernas ställning och utbyggnad länge förhalats. Det är därför nödvändigt, att dessa nu får resurser till en snabb utbyggnad av sin intagningskapacitet. Denna fråga, som vi tillmäter stor vikt, belyses i en särskild motion från vårt håll.

Vad gäller statens finansiella stöd till förskolorna har socialstyrelsen ansett att en uppjustering av statsbidragen bör ske så att de ursprungliga relationerna mellan huvudmännens och statens kostnader återställes. Vi delar socialstyrelsens uppfattning och anser att beslut nu bör fattas om att statsbidragen förstärkes, så att den ursprungliga kostnadsrelationen återställes, innebärande att 35 % av genomsnittslönen för befattningshavare vid förskola bestrides av statsmedel i förskolornas nuvarande organisationsform.

De av oss förordade bidragsreglerna till daghem och förskolor kan beräknas medföra en årlig utgiftsökning av ca 4,5 milj. kr. På grund av gällande grunder för bidragens utbetalning kommer hälften av beloppet att belasta budgetåret 1962/63.

Bidragsförskott, utfyllnadsbidrag och underhållsbidrag

De mödrar, som ensam får stå för barnens uppehälle och fostran, fordrar särskild uppmärksamhet inom familjepolitiken. En viktig hjälpform från samhällets sida för de ensamstående mödrarna utgör bidragsförskotten. Härigenom vill samhället garantera, att de underhållsbidrag som utdömts av fadern men

denne inte alltid helt betalar kommer mödrarna till del. Det bidragsförskott, som dessa kvinnor enligt beslut av 1960 års riksdag erhåller, är maximerat till 83 kr i månaden. Proportionen mellan denna summa och den som enligt socialstyrelsens senaste undersökning — 2 000—3 000 kr. om året — ett barns uppehälle och vård i hemmet betingar är inte rimlig. Denna grupp av familjeförsörjare är därför i stort behov av ökat ekonomiskt stöd. Vi anser därför, att riksdagen i samband med den väntade propositionen om uppräknig av underhållsbidragen även bör höja bidragsförskottens maximibelopp. Genom beslut av 1957 års riksdag infördes de s. k. utfyllnadsbidragen. Dessas syfte är att fylla ut de underhållsbidrag, som före den 1 april 1957 faststälts till lägre belopp än det då gällande maximibeloppet 720 kr. Med en höjning av underhållsbidragen och bidragsförskotten bör givetvis också utfyllnadsbidragen förstärkas. De problem rörande bidragsförskotten, utfyllnadsbidragen och underhållsbidragen till de ensamstående mödrarna, som vi här angivit, bör lämpligen tas upp i samband med den aviserade propositionen senare till årets riksdag.

Bosättningslånen

Ett av syftena med de statliga bosättningslånen har varit att underlätta för familjerna att redan från början skapa en god hemmiljö. Tyvärr har de regler som hittills funnits för beviljande av sådana lån tillämpats mycket restriktivt och relativt få nygifta har därför kunnat dra nytta av denna lånemöjlighet. De nya av regeringen nu föreslagna reglerna är därför i och för sig av behovet påkallade. Den övre inkomstgränsen för rätt till sådant lån bör avskaffas helt. Bosättningslånen bör betraktas som ett kreditstöd för bestridande av de stora kostnader, som i allmänhet är förenade med bosättningen. Det är naturligt att ungdomar med goda inkomster sparar till sin bosättning. Likväl finns samtidigt för många ett behov av lån för bosättningen, som det är svårt att erhålla i de vanliga kreditinstitut.

En bedömning som går ut på att högre inkomster minskar lånebehovet är tveksam också ur den synpunkten att de ungdomar, som har relativt höga inkomster, fördenskull inte alltid befinner sig i god likvid ställning. De som har relativt höga inkomster är ofta de som underkastat sig en lång och kostsam utbildning. De har alltså inte haft någon större möjlighet att spara och deras betalningskapacitet under äktenskapets första år begränsas kanske dessutom av dryga studielånsamorteringar.

Demografisk forskning

Mot bakgrund av den pågående befolkningsutvecklingen och vikten av att vid samhälleligt planeringsarbete ha god kännedom om befolkningens struktur och förändringar härav vill vi här även peka på behovet av demografisk forskning och undervisning. Genom den årliga befolkningsstatistiken, de allmänna folkräkningarna och olika utredningar av statliga myndigheter och kommittéer har

vi värdefullt statistiskt material rörande vår befolkning. Våra kunskaper om orsakssammanhangen bakom befolkningsutvecklingen är emellertid otillräckliga. Det finns inte någon samlad forskning om befolkningsproblemen. 1941 års befolkningsutredning föreslog inrättande av ett särskilt befolkningsinstitut med uppgift att fortlöpande analysera de befolkningspolitiska problemen. Något sådant institut har emellertid inte inrättats och i dagens läge kan andra vägar visa sig mera lämpliga, exempelvis att ge ämnet demografi en bättre ställning vid universiteten. Vi föreslår därför, att frågan om lämpliga former att stimulera den demografiska forskningen och undervisningen närmare överväges.

Sammanfattning

De förslag, som vi i denna och andra motioner framställt för omedelbar förstärkning av de familjepolitiska insatserna, innebär sammanfattningsvis, att den övre åldersgränsen för erhållande av allmänt studiebidrag höjs från 18 år till 20 år,

att statens bidrag till driften av daghem och förskolor förstärkes,

att reglerna för erhållande av statsbidrag till driften av daghem överses i syfte att nå en mindre rigorös tillämpning och för att öka tillgången på fullgoda daghem,

att möjligheterna att erhålla bosättningslån ytterligare utvidgas genom slopande av inkomstprövningen,

att förvärvsavgiften för förvärvsarbetande gift kvinna med barn under 16 år — utöver grundavgiften om 300 kronor — höjes till en fjärdedel av inkomsten, och att avgiftens högsta belopp höjes från 2 000 kronor till 4 000 kronor,

att ensamstående barnförsörjare tillerkännes samma förvärvsavgift,

att statsbidragen till skolmåltidsverksamheten förstärkes,

att möjligheterna att stimulera demografisk forskning och undervisning utredes.

Av formella skäl framföres en del av yrkandena i särskilda motioner.

Med anledning av ovanstående hemställer vi således,

att riksdagen måtte besluta,

1. att den övre åldersgränsen för rätt till allmänt studiebidrag höjes så att det skall utgå till och med den termin, varunder eleven fyller 20 år, att tillämpas från och med den 1 januari 1963, att Kungl. Maj:t bemyndigas utfärda härför erforderliga författningsändringar, och att i anledning därav under åttonde huvudtiteln till Studiebidrag och stipendier för budgetåret 1962/63 anvisas ett

förslagsanslag av 137 milj. kr. eller 8 milj. kr. mer än vad departemangschefen föreslagit;

2. att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående lämpliga vägar att förstärka den demografiska forskningen och undervisningen.

Stockholm den 25 januari 1962

Bertil Ohlin

Sven Wedén

Gustaf Kollberg

Henning Gustafsson

Brita Elmén

Sven Gustafson

i Skellefteå

i Göteborg